

**БАЛАДА
ЗА ГЕОРГ ХЕНИХ**

© Виктор Пасков, автор, 1987 г.

© Дамян Дамянов, художник на корицата

© Сиела Норма АД

София • 2017

ISBN: 978-954-28-2403-9

ВИКТОР ПАСКОВ

На Красимир Дамянов

Неотдавна, ровейки се в стари семейни книжа, попаднах на две писма от Георг Хених, написани с химически молив и невъзможен почерк върху листове от ученическа тетрадка.

В горния десен ъгъл е отбелязана годината – 1960, както и мястото, където са писани – старческият дом в село Хайредин.

Към последния лист на второто с ръждясало кламерче бе прикрепено съобщение от управата. То известяваше, че на тази и тази дата Георг Хених е починал от (следваше латинското название на думата „старост“) и че на следващия ден бил погребан в селското гробище.

Според последното му желание в ковчегата е била поставена цигулката, с която е пристигнал и която била единственото му имущество.

По някакво странно стечение на обстоятелствата в деня, в който Георг Хених е починал, аз съм навършил дванайсет години.

Положих усилия да си спомня този ден. Но там, където трябваше да бъде споменът – в сърцето? душата? – имаше бяло петно.

Трябва да е било меко слънчево утро в началото на есента... вероятно то е било обагрено с някакви багри – но какви?

Съществуват ли още такива багри?

В момента, в който пиша тези редове, навън ръми ситно: късна есенна вечер. Срещуположните блокове изглеждат лилави в мръсносивата мъгла. От време на време долу спира рейс, с отваряща-затваряща се врата. В стаята пълзят сенки, но сянката на Георг Хених не е между тях. Никога не съм усещал самотата тъй силно.

...Трябва да е било меко слънчево утро в началото на есента. Майка ми е готвела в долната стая. Ние държахме стая и кухня в прастарата къща на улица „Искър“. Сега на нейно място има друга сграда. Дори не искам и да знам каква.

Баща ми е излязъл след закуска с две пазарски чанти. Отбил се е в кръчмата на ъгъла на „Раковски“ и „Искър“ и е купил бира може би, вино и гроздова.

Какво още е станало в този ден?

Семейството се е готвело за тържеството. Не! Цялата махала се е готвела за него. Чудесно умееха да празнуват родителите ни някога.

Аз съм се разхождал наперено в кръг, с тези мои тънки крачета и противните кръгли очилца

и с онова мое някогашно самочувствие: аз бях цар Виктор.

(Така каза Георг Хених.)

Защо се ровя в стари книжа? Нищо не може да се открие в тях. Семеен герб, да кажем, благородническа титла или поне корените на моя род да се губеха някъде назад във вековете, да си заслужава да бъркам из квитанции, сметки и картички, облигации без покритие и съдебни решения. Но не.

Фамилията на майка ми е кулашка. Имотите – национализирани след Девети. Наистина в рода ѝ има някакъв легендарен Постонкьо, който в началото на деветнайсети век извършил забележителен подвиг, май счупил главата на един ага. Но за това няма никакви писмени доказателства.

Колкото до рода на баща ми – те са власи, дори не са даки и съвсем не знаят откъде са дошли. (И накъде отиват.)

Така че основанията на Георг Хених да ме титулува „цар“ не са от този характер.

Чета сега двете му последни писма и виждам, че в тях отново се обръща към мен така: „цар Виктор“.

Георг Йосиф Хених.

Спомням си превитото под остър ъгъл от болестта на Бехтерев тяло, тресящата се от болестта на Паркинсон глава, ръцете с дълги, криви пръсти, покрити с кафяви петна и приличащи на два октопода, изпод които са излезли толкова майсторски цигулки.

Хених.

В онзи ден, преди двайсет и четири години, ти си лежал в сандъка (чам? явор? с какво разпределение на шарките? какъв процент на влажност?) – ти си лежал в прост сандък от грубо, немюзикално дърво и си бил мъртъв.

Мъртъв.

Надявам се, че преди да те спуснат в гроба, са те опели в църквата, защото ти бе християнин. От лявата ти страна, мъртва като теб, е лежала цигулката за господ, венецът на деветдесетгодишния ти живот. Този извънмерен, несъразмерен, странен инструмент, който накара маститите ти ученици да обикалят дни наред мизерното ти мазе на улица „Волов“, за да го видят. А след като го видяха – да цъкат с език, да се хият и да подмигват.

Вероятно последните ти минути са били горчиви, старче.

Вероятно в отчаянието си ти – последният жив от фамилията Хених, си мислел, че смъртта завинаги ще заличи спомена за теб. И си бил прав.

Дали след като напусне този свят, човек продължава да живее в съзнанието на другите? Дали – както красиво е казано – духът на майстора се преселва в неговите ученици, а изкуството му – в паметта и в делата им?

Повечето от твоите ученици са живи, но от устата им не може да се изкопчи думичка за теб. Ти си мъртъв. Двайсет и четири години след смъртта ти никой не знае нищо за теб. Малкото, което знам аз, едва ли има нещо общо с твоето изкуство.

По-скоро то има нещо общо с мен.

Защото бях забравил кой съм!

Сега ми иде да извикам като юдейски цар – бедни Георг Хених, стани! Отговори: винаги ли нещата, които създаваме с най-голяма любов, единствените, които сме в състояние да създадем – които би трябвало да ни извисят – ни носят присмех, горчилка и кикот?

Трябва ли в мъката си да обричаме тези неща на господ?

Видя ли го там, на небето, или си изгнил и цигулката е изгнила с теб?

За какво си се досещал, когато започна да работиш този непобиращ се в рамките на занаята инструмент?

Георг Хених, на цар Виктор му се плаче. Позор. Мир на праха ти.

Не бях навършил пет години, когато го видях за първи път. Споменът се е запазил свеж и ясен в паметта ми като рисунка с цветни моливи върху оризова хартия. Имам чувството, че се рея високо, сякаш витая над случки и събития отпреди трийсет години, разглеждайки ги подробно. Нямам желание да се намесвам в техния ход или – не дай боже – да променям.

Баща ми беше музикант. Бащата на баща ми също е бил музикант. Логично бе и аз да стана музикант: това бе единственият въпрос, по който родителите ми бяха единодушни. Той – защото с точния си усет е схващал, че моят талант е по-голям от неговия, тя – за да накаже чрез мен майка, баща, братя, лели, първи и втори братовчеди, които я бяха отписали от могъщата фамилия Медарови в момента, в който е сключила граждански брак с влашкия потомък – баща ми.

На всичкото отгоре, позовавайки се на няколко анонимни писма, те твърдяха, че баща ми е копеле. Но това не е вярно! Не той, а моята баба – неговата майка – е копеле. Копеле или не – това бе една чудесна баба, кротка и добра, половината ѝ лице бе пигментирано във виолетово и български тя не знаеше, но аз не искам да разправам за баба си.

В най-смелите си мечти майка ми ме е виждала на концертния подиум, дете чудо в миниатюрен фрак и с папийонка, с миниатюрна цигулка в ръка, облян в светлина и слава. Зад мен – филхармонията, дирижирана от прочут диригент. В ложата – правителството. В другата ложа – БЗНС (Медарови бяха земеделци). Цветя, овации. Конфети, гирлянди, разкош. Вестникари. А на последния ред от трети балкон, където седят онези с гратисите – посрамената фамилия Медарови с гузни лица: виж ти, синът на копелето!...

Такива мечти е имала гордата ми обезправена майка. Колкото до мен – аз страстно желаех да стана прочут цигулар. (Страстно желаех да стана и прочут милиционер, машинист, пожарникар.) Но цигулки за четиригодишни деца няма – има четвъртинки, половинки, три четвърти и цели; това, което ми трябваше, бе осминка. Не по-голяма от мъжка педя и все пак да е инструмент.

Единственият, който би се съгласил да направи нещо подобно, бе Георг Хених.

Моля читателят да ми прости, че се налага да се върна назад във времето, но на пръсти се броят тези, които знаят историята на майстор Георг, как и защо е попаднал той в България.

В началото на този век, когато по жълтите софийски павета са пътували каляски, а в каляските – дами в кринолини и господа във фракове, когато в софийските градини духови музика са свирили потпури от „Ла Травиата“, когато Иван Вазов е разхождал кучето си пред Народното събрание и когато Оперната дружба е давала първи спектакли, в София са пристигнали чешки и италиански музиканти, за да помогнат на неколцината ентузиаста да създадат българска музикална култура.

Бог знае какви мъки, несгоди и лишения са срещали в мисията си. Не ми се разказва за това. Изпитвам срам и мъка. Повечето от тях са се върнали огорчени по домовете си. Имената на тези, които са останали, не се знаят. Те са консервирани в институти и енциклопедии и добре поне, че и тази чест сме им оказали ние, които, стъпили на техните гърбове, крачим победоносно към облечения в светлина световен подиум.

...Вероятно е бил топъл есенен ден през 1910 година. На софийската гара със свиркане и пухтене е пристигнал влакът от Чехия. От прозореца на купето с весело учудване е надникнал майстор Георг Хених – около четиресетгодишен мъж, висок и представителен, с руси коси и сини очи. В товарния вагон е пътувал сандъкът с неговите чудни инструменти – онези тънки

пили, фини длета, миниатюрни рендета, триончета, скоби, калъпи, филцови чукчета и куки, които видях половин век по-късно.

– Пристигнахме, Боженка! – казал е той на младата и синеока като него жена. – Хайде, слизаме!

Имало ли е посрещачи на софийската гара? – Вероятно. Това може би са били капелмайсторите Хенрих Визнер и Мазарик – тогава също тъй млади и ентузиазирани хора като него.

Мир на праха им!

Не знам къде се е настанило семейство Хених и как е преживяло всичките тези дълги, мъчителни и трудни години. Знам само, че Георг Хених е свирел на контрабас в Царския оркестър, че е изработвал майсторски цигулки и че около него е имало куп ученици – кой от кого по-талантливи. Знам също така, че тогава са се поставяли основите на българското лютиерство.

Но ти, Георг Хених, щастлив ли си бил? Защо не си се завърнал в родната Чехия, при брат си Антон, за когото си ми разправял толкова много? Там, около потомствения замък, е имало зелени ливади, буйни коне са препускали по тях, тънка миризма на явор и лак се е носела в твоето ателие, където тихата Боженка те е гледала с любов, и какво от това, че сте

нямали деца, когато на твоите цигулки са свирели в цяла Европа?

Няма да питам защо си останал. Нито как си преживял мъчителните години. Нито какви обиди и огорчения си понесъл. Важното е, че си останал.

Трябва да е било неделя, защото баща ми беше свободен само в неделя. Останалите дни от седмицата минаваха в репетиции и представления в Музикалния театър. Когато нямаше репетиции и представления, тичаше да уреди някоя чалга – нали бяхме бедни. Обезправената ми майка беше надомничка. Пришиваше яки на ризи със стария „Сингер“. Това не носеше нищо освен лошо настроение.

Понякога, в кулминацията на лошото настроение, тя замръзваше с празен поглед над машината, стиснала конец между зъбите. Кракът ѝ продължаваше да движи на празни обороти педала. В такива моменти тя провеждаше въобразяем двубой с фамилия Медарови.

Аз играех важна роля в този двубой.

Сигурен съм, че е било неделя, вероятно началото на август.